

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლი ეკონომიკაში და მათი სტიმულირების მექანიზმი

ალიმ ხერხაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის აფილირებული ასისტენტი, დოქტორანტი
alimi.kherkhadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ინვესტიციები; ეკონომიკური ზრდა; კაპიტალი; მშპ; ტექნოლოგიური სიახლე.

J.E.L. classification: E220, F620, O140

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.24.03>

ციტირებისთვის: ხერხაძე ა., (2022) პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლი ეკონომიკაში და მათი სტიმულირების მექანიზმი. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 17, 2(24), გვ. 104–116. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.24.03>

ანოტაცია. სტატიაში განხილულია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ტიპები, საქართველოში ამ კუთხით არსებული მდგომარეობა და მაკროეკონომიკური ინვესტიციების მოზიდვის პერსპექტივები. გაანალიზებულია საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში ქვეყანაში შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობრივი, ხარისხობრივი მაჩვენებლები და დინამიკა წლების მიხედვით. მიმოხილულია საქართველოში უცხოური ინვესტიციების შემოდინების ხელშეწყობის და ხელის შეშლელი ფაქტორები და ნაჩვენებია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ურთიერთქმედება მშპ-ს ზრდასთან. განხილულია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებზე „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის ეფექტი.

შესავალი

გლობალიზაციის ეპოქაში, ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობად მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა. ინვესტორები გამუდმებით ეძებენ თავიანთი კაპიტალის დაბანდებისთვის ხელსაყრელ პირობებს,

რაც რამდენიმე მნიშვნელოვანი ფაქტორის ერთობლიობას გულისხმობს. ინვესტორი, რომელიც ორიენტირებულია მინიმალური დანახარჯით მაქსიმალური მოგების მიღებაზე, საინვესტიციო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეისწავლის მიმღები ქვეყნის საინვესტიციო გარემოს, გასაღების მსხვილ ბაზრებთან სიახლოვეს, ინვესტიციის მიმღები ქვეყნიდან საერთაშორისო ბაზრებზე შესვლის ბარიერებს, საწარმოო და ენერგორესურსების ხელმისაწვდომობას, პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის დონეს, სამუშაო ძალის რიცხოვნობას, კვალიფიკაციას და ა.შ. თანამედროვე მსოფლიოში ინვესტიციების კუთხით ორი სახის ტენდენცია გამოიკვეთა:

1. მაკროეკონომიკური ინვესტიციები, რომლებიც ძირითადად განვითარებულ ქვეყნებში თავსდება, რაც განპირობებულია განვითარებული ქვეყნის ინტელექტუალური რესურსით, გასაღების ბაზრითა და ბიზნესის განვითარების კარგი შესაძლებლობებით.

2. ინვესტიცია, რომელიც იაფი რესურსებისა და სამუშაო ძალის ხარჯზე ორიენტირებულია მაქსიმალური მოგების მიღებაზე და მასში არანაირი ან მინიმალური ტექნიკური სიახლეა. (Dunning, 2008)

უცხოური ინვესტიციები ცვლიან ქვეყანაში არსებულ ეკონომიკური აქტივობის დონეს, ზრდიან დასაქმებას, მოხმარებასა და ზოგადად ეკონომიკას. ინვესტიცია შეიძლება იყოს კერძო, საოჯახო, შერეული ან სახელმწიფო.

ეკონომიკისა და პოლიტიკის განუყოფლობიდან გამომდინარე, ინვესტიციები ზოგჯერ ერთი ქვეყნის მიერ მეორეზე პოლიტიკური ზეწოლის ინსტრუმენტადაც გამოიყენება. ამიტომ, სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს წარმოშობის ადგილის მიხედვით საინვესტიციო ნაკადების დივერსიფიკაციას, რათა სახელმწიფომ ეკონომიკური სუვერენიტეტი არ დაკარგოს, ან ინვესტორი ქვეყნის რეგიონში მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისი ინვესტიციის მიმღებ ქვეყანაზეც არ გავრცელდეს (გელაშვილი, 2000).

სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანია ისეთი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მოიზიდოს, რომელიც არა მხოლოდ მოგების მიღებაზე იქნება ორიენტირებული, არამედ უზრუნველყოფს ადგილობრივი კადრების კვალიფიკაციის ამაღლებას, ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვას და დასაქმებულთა სოციალურ დაცვას. განვითარებული ქვეყნებიდან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განვითარებად ქვეყნებში შესვლას თან სდევს ახალი საწარმოო სიმძლავრეების შეტანაც, რაც გარკვეულწილად ცვლის სამომხმარებლო ბაზრის მოთხოვნის კონფიგურაციას ხარისხობრივ ჭრილში, ადგილობრივი მოსახლეობის მენტალურ, კულტურულ და სოციალურ მდგომარეობას. სახელმწიფო ბიუჯეტში იზრდება გადასახადებით მიღებული შემოსავლები, თუმცა ზოგჯერ კოტრდება ჩანასახში მყოფი ადგილობრივი კონკურენტი წარმოებები, რასაც დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს, ვინაიდან ისინი ვეღარ წვევენ ხარისხობრივ, ტექნოლოგიურ და ფინანსურ კონკურენციას. (გრეჰემი, 1999)

ძირითადი ნაწილი

პოსტ-საბჭოთა რყევების შემდეგ განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების წყალობით საქართველო გახდა უცხოური ინვესტიციებისთვის მიმზიდველი ადგილი, თუმცა სამუშაო ძალის სიმცირიდან და დაბალი კვალიფიკაციიდან გამომდინარე,

ქვეყანაში იაფ რესურსებსა და მუშახელზე ორიენტირებული ინვესტიციები უფრო შემოდის, ვიდრე მაღალტექნოლოგიური. შედარებით მსხვილი, მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების შემოსვლას ხელს უშლის, ქვეყნის სამუშაო ძალის სიმცირისა და შედარებით დაბალი კვალიფიკაციის გარდა, ენერგოდამოუკიდებლობის დაბალი დონე, რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიები, ზოგადად პოლიტიკურად და ეკონომიკურად არასტაბილური რეგიონი (ცხინვალის, აფხაზეთი, ყარაბაღის რეგიონები), აგრესიული სახელმწიფოს-რუსეთის ფედერაციის მეზობლობა და პოტენციური შეიარაღებული კონფლიქტების მაღალი ალბათობა. დადებითი ფაქტორები, რის გამოც საქართველო მიმზიდველია უცხოური ინვესტორებისთვის, არის ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური მდებარეობა ზღვაზე გასასვლელით, ზომიერი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, კორუფციის დაბალი დონე, სხვა ქვეყნებთან შედარებით ნაკლებად ბიუროკრატიული და მარტივი კანონმდებლობა, საერთაშორისო კანონმდებლობასთან ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის მაღალი დონე, 2014 წელს ევროკავშირთან და 2017 წელს ჩინეთთან გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები, რომლებიც უცხოურ ინვესტორს საშუალებას აძლევს საქართველოს სახელით წარმოებული პროდუქცია უპრობლემოდ გაიტანოს მსოფლიოს ორ უმსხვილეს ბაზარზე. დამოუკიდებლობის პირველ წლებში არსებული რთული ეკონომიკური მდგომარეობა მეტწილად უცხოური ინვესტიციების წყალობით შერბილდა, რომელიც განპირობებული იყო საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობით, როდესაც საქართველოზე რეგიონული მნიშვნელობის ნავთობსადენებმა გაიარა. (ხარხერაული, 2013)

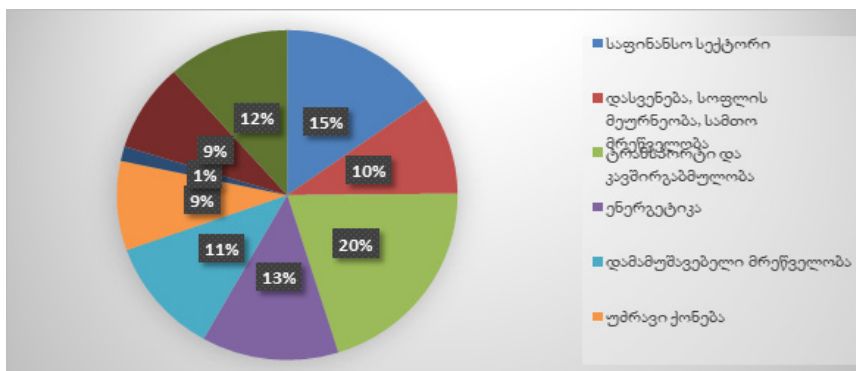
იქედან გამომდინარე, რომ ეკონომიკის ასამუშავებლად წარმოების ფაქტორებიდან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი - „კაპიტალია“ საჭირო და ეს ამ ეტაპზე ქვეყანას არ გააჩნია, საქართველოს ეკონომიკური ზრდისთვის უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა სასიცოცხლოდ

მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს. საქართველოს მსგავს განვითარებად ქვეყნებში შედარებით დაბალია შიდა დანაზოგების დონე. საბანკო სისტემის გარდა არ არსებობს ისეთი ფინანსური ინსტიტუტი (საფონდო ბაზარი), რომელიც ფრაგმენტულად არსებულ მინიმალურ დროებით თავისუფალ ფულად სახსრებს თავს მოუყრიდა და ბანკებთან შედარებით მაღალ სარგებელს მოუტანდა ამ თანხების მფლობელებს, თავისუფალ ფულად სახსრებს კი საბანკო პროცენტთან შედარებით ნაკლები განაკვეთით მიმართავდა საწარმოო სექტორისკენ. ქვეყანასა და მსოფლიოში (პოსტ პანდემიური პერიოდი და მე-2 მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპაში მიმდინარე უდიდესი, რუსეთ-უკრაინის ომი) არსებული რყევებით გამოწვეული რთული ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, საქართველოში ფულის ფასი წარმოუდგენლად დიდია (2021 წელს: წლიური ინფლაცია 9,6%, რეფინანსირების განაკვეთი - 10,5%), ბიზნესს აქვს ფინანსური შიმშილი. თანაფარდობა M2/GDP არ აღემატება 25 პროცენტს, რაც ეკონომიკის და მისი ფინანსური სისტემის სტაბილური განვითარებისათვის აუცილებელ დონეს, სულ ცოტა, 15-20 პუნქტით ჩამორჩება. თუ გვსურს განვითარებული ეკონომიკა ამისთვის საჭიროა კაპიტალი, რასაც განვითარებული ეკონომიკა ქმნის. საქართველოს მთლიან ექსპორტში, უცხოური ინვესტიციებით შექმნილი საექსპორტო პროდუქციის წილი ნახევარზე მეტია, თუმცა ეს პროდუქცია შექმნილია

არა მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციებით, არამედ იაფი სამუშაო ძალის გამო შემოსული ინვესტიციებით, რომელთა წამოებასაც მნიშვნელოვანი ცოდნა არსჭირდება. მიუხედავად იმისა, რომ უმუშევრობის დასაძლევად და რთული ეკონომიკური სიტუაციის შესამსუბუქებლად, სამუშაო ძალის სიახვის გამო შემოსული ინვესტიციებიც მნიშვნელოვანია, ქვეყნის მდგრადი და სტაბილური განვითარების გადასახედიდან გამომდინარე, მხოლოდ ამ ტიპის ინვესტიციებზე დამოკიდებულებით, შესაძლოა განვითარებადი ქვეყანა გრძელვადიან პერსპექტივაშიც განვითარებადად განწირული და განვითარებული ქვეყნების სანედლეულო ან მუშახელის ბაზად დარჩეს. მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების მოსაზიდად საჭიროა განათლების სფეროში (პროფესიული და უმაღლესი) ამჟამინდელთან შედარებით გაცილებით მეტი დაბანდებები და მსოფლიო ბაზარზე მოთხოვნილი მაღალტექნოლოგიური პროფესიების სწრაფად ათვისება, რაც თავისთავად გამოიწვევს როგორც ადგილობრივ დონეზე ტექნოლოგიური სიახლეების წარმოშობას, აგრეთვე მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების შემოსვლასაც და, რათქმუნდა, სოციალურ-ეკონომიკური დონის ნახტომისებურ გაუმჯობესებას. (სიხარულიძე, 2012)

დიაგრამა 1

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში სექტორების მიხედვით (2007-2021 წლები) (მლნ აშშ \$)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-utskhuri-investitsiebi>)

ბოლო 15 წლის განმავლობაში ყველაზე მეტი ინვესტიცია ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში გაკეთდა, ვინაიდან ეს დარგები ახლა ვითარდება. შემდეგი ყველაზე მსხვილი სფერო საფინანსო სექტორია. საფინანსო სექტორის ეს მაჩვენებელი განპირობებულია, იმით რომ მსხვილი ფინანსური ინსტიტუტები, რამდენიმე გამონაკლისის გარდა უცხოური კაპიტალითაა შექმნილი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ არ უნდა აიღოს ორიენტირი გახდეს აგრარული ქვეყანა, სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები მინიმალურია და ჩვენი სასურსათო უსაფრთხოება ფაქტობრივად იმპორტზეა დამოკიდებული. სოფლის მეურნეობის სექტორში ინვესტიციების დაბალი დონე დიდი ალბათობით გამოწვეულია მცირემიწიანობით, უცხოელებზე მიწის მიყიდვის აკრძალვით და რეგისტრირებული მიწების ფრაგმენტაციით. დიაგრამიდან ნათლად ჩანს, რომ ეკონომიკის რეალურ სექტორებში ინვესტიცია მნიშვნელოვნად მცირეა და არსებული ვითარება სწრაფ გამოსწორებას საჭიროებს.

1996-2021 წლებში საქართველოში ჯამურად დაახლოებით 23,12 მილიარდი დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა. პირველი და ერთადერთი ინვესტორი ქვეყანა 1996 წელს უკრაინა იყო 3753,45 ათასი აშშ დოლარით. მომდევნო წლებში საქართველოში მნიშვნელოვანი ინვესტიციები გაკეთდა აშშ-დან (1,81 მლრდ აშშ დოლარი), ევროკავშირიდან, დსთ-ს ქვეყნებიდან და დიდი ბრიტანეთიდან. ბოლო მონაცემებით, საქართველოში უცხოური ინვესტიცია 74 ქვეყნიდანაა შემოსული, რაც თითქმის 2-ჯერ ჩამორჩება იმ ქვეყნების რაოდენობას, ვისთანაც საქართველო სავაჭრო ურთიერთობებს (ექსპორტ-იმპორტი) აწარმოებს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყნის უმსხვილესი ინვესტორები ევროკავშირის ქვეყნები არიან (7,06 მლრდ აშშ დოლარი), რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს ევროკავშირის მიერ საქართველოსადმი გამოხატულ ინტერესსა და საქართველოს კანონმდებლობის ევროკავშირის

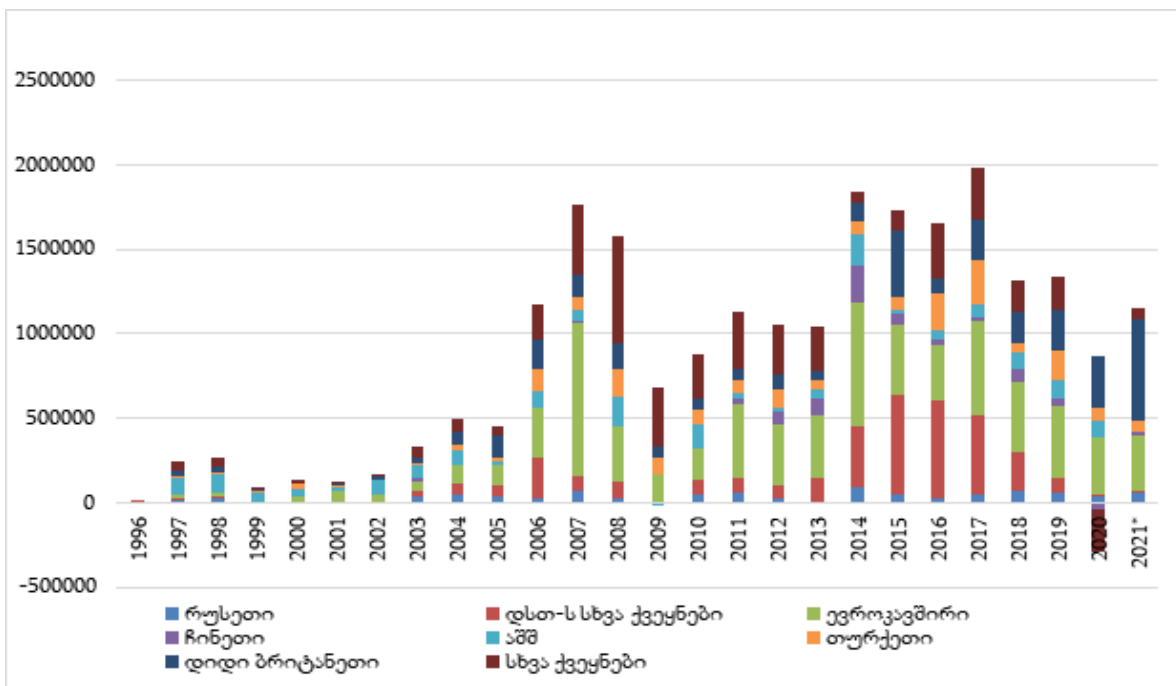
კანონმდებლობასთან მზარდ ჰარმონულობაზე. ევროკავშირის ქვეყნებს შორის 1996-2021 წლებში საქართველოს ყველაზე მსხვილი ინვესტორები იყვნენ ნიდერლანდები (2,68 მლრდ აშშ დოლარი), ჩეხეთი (882,2 მლნ აშშ დოლარი), ლუქსემბურგი (844,44 მლნ აშშ დოლარი), გერმანია (474,81 მლნ აშშ დოლარი) და ავსტრია (359,99 მლნ აშშ დოლარი). ნიდერლანდებზე უფრო მეტად საქართველოს ყველაზე მსხვილი ინვესტორები არიან: გაერთიანებული სამეფო (3,29 მლრდ აშშ დოლარი) და აზერბაიჯანი (2,81 მლრდ აშშ დოლარი). დსთ-ს ქვეყნებიდან აზერბაიჯანის შემდეგ მე-2 ადგილზეა რუსეთი (915,47 მლნ დოლარი), მე-3 ადგილზე კი - ყაზახეთი (267,36 მლნ აშშ დოლარი). აღსანიშნავია, რომ აზერბაიჯანის წილი დსთ-ს ქვეყნების მიერ საქართველოში განხორციელებულ უცხოურ ინვესტიციების (4,24 მლრდ აშშ დოლარი) ნახევარზე მეტია. რაც შეეხება საერთაშორისო ორგანიზაციების წილს, 1998-2021 წლებში საქართველოში საერთაშორისო ორგანიზაციებმა 339,13 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია განახორციელეს.

2003 წლიდან ინვესტიციების ზრდას შეუქცევადი ხასიათი ჰქონდა, თუმცა 2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა და რუსეთის მიერ საქართველოზე სამხედრო თავდასხმამ ეს მაჩვენებელი მკვეთრად შეამცირა და ომამდელი მაჩვენებლის აღდგენას 6 წელი დასჭირდა. ამასთან, 2017 წლიდან საქართველოში უცხოურ ინვესტიციებს კლების ტენდენცია ახასიათებს. ინვესტიციების კლების კუთხით, განსაკუთრებით გამორჩეული იყო პანდემიური 2020 წელი. მიუხედავად იმისა, რომ 2014 წელს საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების ხელმოწერის შემდეგ, ევროკავშირის ბაზარზე წვდომის სურვილით უცხოური ინვესტიციები უნდა გაზრდილიყო, 2017 წლამდე მათი მოცულობა მცირდებოდა. 2017 წელს დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში, უცხოური ინვესტიციების ყველაზე დიდი დონე - 1,98 მილიარდი აშშ დოლარი დაფიქსირდა. ამავე წელს მოეწერა ხელი საქართველო-ჩინეთს შორის თავისუფალი

ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას, რასაც აგრეთვე ჩინეთის ბაზარზე წვდომის სურვილით უცხოური ინვესტიციები უნდა გაეზარდა, თუმცა ქვეყანა 2017 წელს განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების დონეს აღარ დაბრუნებია. მეტიც, 2018-2021 წლებში საქართველოში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების მოცულობა 2009-2013 წლების შემდეგ ასე დაბალი არასოდეს ყოფილა. 2017 წლიდან ინვესტიციები შემცირდა დსთ-ს ქვეყნებიდან, თურქეთიდან და სხვა ქვეყნებიდან, თუმცა ზრდის ტენდენცია აქვს დიდი ბრიტანეთიდან განხორციელებულ ინვესტიციებს. ზრდისა და კლების ტენდენციების ანალიზისას საერთო სურათის აღსაქმელად 2020 წლის მონაცემები არ უნდა გავითვალისწინოთ, ვინაიდან ეს პანდემიური წელი თავისი არსით

ატიპიური იყო საყოველთაო ჩაკეტვებიდან და ეკონომიკური აქტივობის შენელებიდან გამომდინარე. დარგების მიხედვით, ინვესტიციების კლება თითქმის ყველა სფეროში შეინიშნება, თუმცა ყველაზე მეტად გამორჩეულია მშენებლობა, უძრავი ქონება, ენერჯეტიკა, სოფლის მეურნეობა (თუმცა 2021 წელს წინა სამ წელთან შედარებით გაიზარდა), სასტუმროებისა და რესტორნების სფერო, ტრანსპორტი. მნიშვნელოვანი ზრდა ფიქსირდება დანარჩენ სექტორებში როგორცაა ვაჭრობა, განათლება, კომუნალური, პერსონალური მომსახურება, ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურება. 2017 წლის მონაცემებთან შედარებით, 2021 წელს მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი ინვესტიციები საფინანსო სექტორში (ჭარაია 2015).

დიაგრამა 2
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში 1996-2021 წწ.
(ქვეყნებისა და წლების მიხედვით)

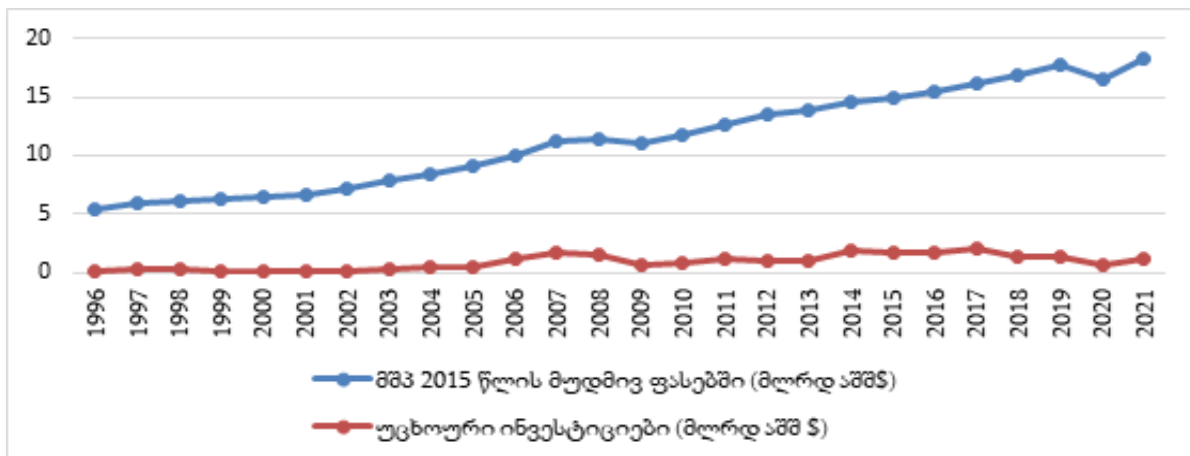
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-utskhour-i-investitsiebi>)

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 2015 წლის მუდმივი ფასებით 1996-2021 წლებში საქართველოს ჯამური მშპ შეადგენდა 294,84 მლრდ აშშ დოლარს, ხოლო ამავე პერიოდში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების ჯამური მოცულობა 23,12 მლრდ დოლარია, ანუ მათ შორის ფარდობა დაახლოებით 12,75/1. გრაფიკიდან ჩანს, რომ მშპ-ს ზრდისა და უცხოური ინვესტიციების მოცულობის მრუდები

სინქრონულად მიუყვებიან ერთმანეთს, რაც ეკონომიკის ზრდაში უცხოური ინვესტიციების პოზიტიურ როლზე მეტყველებს. მოცემული ანალიზით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ უცხოურ ინვესტიციებს გავლენა აქვთ საქართველოს ეკონომიკურ ზრდაზე, ვინაიდან მათი შემოდინებით ან გადინებით შესაბამისად იცვლება ექსპორტ-იმპორტი, დასაქმების დონე, ხელფასები, წარმოება, მოხმარება და ბიუჯეტის საგადასახდლო შემოსავლები.

დიაგრამა 3

საქართველოს მშპ 2015 წლის მუდმივ ფასებში და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-utskhour-i-investitsiebi>); მსოფლიო ბანკი (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=GE>)

ცხრილი 1

საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტი და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2000-2020 წლებში (მლნ. აშშ დოლარი)

	2000	2005	2010	2015	2020
უცხოური ინვესტიციები	131.232	452.752	865.638	1728.758	571.963
მშპ 2015 წლის მუდმივ ფასებში	6387.071	9091.078	11741.49	14953.95	16557.390
პუი/მშპ, %	2.05	4.98	7.37	11.56	3.45

ცხრილიდან და გრაფიკიდან ნათლად ჩანს, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდა მშპ-ს ზრდას იწვევს, თუმცა მშპ-ში მათი მოცულობა ჯერაც დაბალია. წარმოდგენილი

ცხრილიდან მხედველობაში არ უნდა მივიღოთ პანდემიური 2020 წელი, ვინაიდან სოციალური მიზნებიდან გამომდინარე მშპ-ში მთავრობის ხარჯების წილი მეტი იყო, ხოლო პირდაპირი

უცხოური ინვესტიციები მთელი მსოფლიოს მასშტაბით მაქსიმალურად შენელებული. (კვარაცხელია, 2007)

2013 წლის 31 დეკემბერს ძალაში შევიდა 2011 წელს მიღებული „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი. იგი ერთი მხრივ, აწესრიგებს გადასახადის გადამხდელებისგან მისაღები თანხის ზღვარს - საშემოსავლო, მოგების, დღგ-სა და იმპორტის გადასახადების საგადასახადო განაკვეთების ზრდის სურვილის შემთხვევაში საჭიროა რეფერენდუმის გზით მოქალაქეთა თანხმობა და მეორე მხრივ, კონტროლდება აკრედიტირებული გადასახადების ხარჯვის მოცულობა დადგენილი მაკროეკონომიკური პარამეტრების ზღვრებით. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს კანონი არის მოსახლეობის მიერ დაქირავებული მთავრობისთვის ინსტრუქცია, თუ რა ფარგლებში შეუძლიათ აკრიფონ გადასახადები და მაქსიმუმ, რა რაოდენობის ვალი შეუძლია მთავრობას აიღოს საკუთარი ფუნქციების განსახორციელებლად. კანონი მთავრობას ეუბნება, რომ შეზღუდული რესურსების პირობებში, ოპტიმალური გადაწყვეტილებებით უნდა მართოს სახელმწიფო. კანონის მიღება საკმაოდ პროგრესული გადაწყვეტილება იყო. ეს ნიშნავდა სტაბილურობის შეგრძნების გამჩენ სერიოზულ განაცხადს მოსახლეობისა და ინვესტორებისთვის, რომ ქვეყანაში არსებული დაბალი გადასახადები დიდხანს შენარჩუნებოდა, შესაბამისად არსებულ და პოტენციურ ინვესტორებს ამ კუთხით რისკი არ შეექმნებოდათ, ვინაიდან ნაკლებად მოსალოდნელია მოსახლეობამ მხარი დაუჭიროს გადასახადების ზრდას. კანონი ზღუდავდა უკონტროლო ვალის აღებას და სახელმწიფო ხარჯების ზრდას.

კანონის მიხედვით, საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის ახალი სახის შემოღება, გარდა აქციზისა, ან საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის სახის მიხედვით არსებული განაკვეთის ზედა ზღვრის გაზრდა, გარდა აქციზისა, შესაძლებელია მხოლოდ რეფერენდუმის გზით. თუ მთავრობა

მოისურვებს გადასახადის დროებით, არაუმეტეს 3 წლით გაზრდას, ამ შემთხვევაში რეფერენდუმში არ ჭირდება. საპენსიო და სადაზღვევო შენატანებზე განმარტებულია, რომ ისინი არ განიხილებიან როგორც გადასახადები. ჩვენი აზრით, ამ კანონში აქციზის გამონაკლისი სახით არსებობა აქციზური საქონლის ბუნებამ და ამ სახის საქონლისადმი დამოკიდებულების სწრაფად ცვლის ალბათობამ გამოიწვია და არა იმ ფაქტმა, რომ მთავრობას აქციზის ზრდა ბიუჯეტის დეფიციტის შემთხვევაში, სხვა გადასახადების არგაზრდის ხარჯზე გამოეყენებინა. აქციზის გადასახადი დაბეგვრის პრინციპის მიხედვით მრავალი სახეობის საქონელზე მკვეთრად განსხვავებულია. აქციზით იბეგრება არა პირველადი მოხმარების სქონელი და სახელმწიფო მიზნებიდან გამომდინარე, ეკონომიკური ზრდის, ექსპორტის ხელშეწყობის, ეკოლოგიური ვითარების გაჯანსაღებისა თუ ჯანდაცვის მიზნებიდან გამომდინარე შესაძლოა საჭირო გახდეს რომელიმე აქციზური საქონლის მოხმარების საგადასახადო ინსტრუმენტით შეზღუდვა.

ამ კანონის ამოქმედების შემდეგ, გადასახადის გადამხდელთა საგადასახადო დატვირთვა არ უნდა გაზრდილიყო, თუმცა მთავრობამ ისარგებლა კანონში არსებული ჩანაწერით და 2017 წელს აქციზის განაკვეთი მკვეთრად გაიზარდა ავტომობილებზე (მარჯვენა საჭიანი ავტომობილების აქციზი გაორმაგდა), საწვავსა და თამბაქოს ნაწარმზე. აგრეთვე გაიზარდა ქონების გადასახადი, ვინაიდან იგი საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადს არ განეკუთვნება. 2017 წლის 1 იანვრიდან, როდესაც ძალაში შევიდა მოგების გადასახადის ესტონური მოდელი, სახელმწიფო ბიუჯეტში დაახლოებით 500 მლნ ლარით ნაკლები შევიდა. დანაკლისის შესავსებად ან მთავრობის ხარჯები უნდა შემცირებულიყო, ან ვალი უნდა აგველო და ან გადასახადები უნდა გაზრდილიყო. 2017 წელს მთავრობის ხარჯები 800 მილიონი ლარით გაიზარდა, დამატებით ავიღეთ 400 მილიონი ლარის ვალი და გაიზარდა აქციზისა და ქონების გადასახადის განაკვეთებიც,

რომლის მიხედვითაც თუ ოჯახს წლიური შემოსავალი 40000 ლარზე მეტი ექნებოდა, ქონების გადასახადს უკვე ავტომობილზეც გადაიხდიდა. 2013 წელს ეკონომიკა წინა წელთან შედარებით 3,6%-ით გაიზარდა, როდესაც აღნიშნული მაჩვენებელი 2011 წელს 7,4%, ხოლო 2012 წელს 6,4% იყო. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მთავრობის ხარჯები წლიდან წლამდე იზრდება. სუსტი ეკონომიკის პირობებში საგადასახადო შემოსავლები ვერ უზრუნველყოფს ბიუჯეტში საკმარისი თანხების მობილიზებას და ამიტომ 2013 წლიდან, როდესაც მთავრობის საგარეო ვალი 7 მლრდ ლარი იყო, 2021 წლის მაისის მდგომარეობით საგარეო ვალი 24,8 მლრდ ლარამდეა გაზრდილი და უკვე დარღვეული აქვს ის მაკროეკონომიკური პარამეტრი, რომელიც

მითითებულია ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ კანონში (მთავრობის ვალი არ შეიძლება აღემატებოდეს მშპ-ს 60%-ს). ჩვენი აზრით, «ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ» კანონი გადასახადის გადამხდელთა და სახელმწიფო ინტერესების დაცვის კარგი დოკუმენტია, ვინაიდან ახალგაზრდა დემოკრატიის ისეთ ქვეყანაში, სადაც ჩვენ ვცხოვრობთ დიდია მთავრობის ცდუნება ვიწროპოლიტიკური და მოკლევადიანი გათვლებიდან გამომდინარე, უკონტროლოდ გაიზარდოს გადასახადის ყველა სახე, რაც ისედაც ღარიბ ქვეყანას კიდევ უფრო გაადარბებს, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში გადასახადების ზრდა საგადასახადო ბაზის შემცირებას, შავი ბუღალტერიის ზრდას და ეკონომიკის მოშლას იწვევს.

ცხრილი 2

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (პუი) საქართველოში 2011-2021 წლებში

(მლნ. აშშ დოლარი)

წელი	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
პუი	1130	1050	1040	1840	1730	1650	1980	1320	1340	570	1150

2011 წლიდან, კანონის მიღებიდან, 2013 წლამდე როდესაც კანონი ძალაში შევიდა, პირაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა არ გაზრდილა, პირიქით - შემცირდა კიდევ, თუმცა ეს შეიძლება დავაბრალოთ 2012 წელს ხელისუფლების ცვლილებით გამოწვეულ სიფრთხილეს. - სავარაუდოდ ინვესტორების დააკვირდნენ ქვეყნის პოლიტიკური ვექტორის ცვლილების შესაძლებლობას. 2013 წლის დეკემბერში, როცა კანონი ძალაში შევიდა, ინვესტიციების მოცულობა ნახტომისებურად გაიზარდა და ეს დინამიკა 2017 წლამდე გაგრძელდა, სანამ გადასახადები გაიზრდებოდა. 2018 წლიდან კი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა თითქმის 2011 წლის დონემდე დაეცა და კოვიდ პანდემიური 2020 წელი რომ არ გავითვალისწინოთ, კლება 2021 წელსაც გაგრძელდა, როცა კანონით გათვალისწინებული

მაკროეკონომიკური პარამეტრი დაირღვა, რომლის მიხედვითაც მთავრობის ვალი არ შეიძლება აღემატებოდეს მშპ-ს 60% -ს.

მნიშვნელოვანი ყურადღებაა გასამახვილებელი საქართველოში შექმნილ თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონებზე (თიზ). გარკვეულწილად შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ მათი შექმნით ქვეყანამ დანარჩენ ტერიტორიაზე ინვესტიციური შიმშილი განიცადა და დაკარგა საბიუჯეტო შემოსავლები. საქართველო დაბალი საგადასახადო ტვირთით ერთ-ერთი მოწინავეა და არ შეიძლება თავისუფალი ინდუსტრიული ზონები ყველა ტიპის ინვესტიციისთვის იყოს ღია. დღეის მდგომარეობით თიზ-ებში განთავსებულია ტექნოლოგიური სიახლეებით არც თუ ისე გამორჩეული კომპანიები და კრიპტომანიერები, რომლებიც კოლოსალური რაოდენობის ელექტროენერჯიას მოიხმარენ

და ზრდიან ენერგო დეფიციტს. ჩვენი აზრით, სახელმწიფოში შექმნილი თიხ-ები მხოლოდ ისეთი უცხოური ინვესტიციებისთვის უნდა იყოს ღია, რომელიც ტექნოლოგიურ სიახლეზეა დაფუძნებული და გრძელვადიან პერსპექტივაში ქვეყანას კონკურენტულ უპირატესობას მოუტანს მსოფლიო ბაზარზე.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ საქართველომ უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად მაქსიმალურად უნდა გამოიყენოს ის კონკურენტული უპირატესობები, რაც უცხოურ ინვესტორთა ყურადღებას მიიქცევს. ქვეყანას, რომელიც ისტორიულად წარმოადგენს რეგიონულ და მსოფლიო მნიშვნელობის დერეფანს, ჯერ კიდევ ბოლომდე გამოყენებული არ აქვს თავისი სატრანსპორტო ფუნქცია. მიუხედავად იმისა, რომ როგორც სარკინიგზო (ყარსი-ახალქალაქის რკინიგზა) ასევე საზღვაო (ბათუმი, ფოთი) ტვირთების მობილიზების კუთხით გარკვეულ მცდელობებს აქვს ადგილი. საქართველოში არსებული სარკინიგზო, საზღვაო და საგზაო ინფრასტრუქტურა ჯერ კიდევ ვერ პასუხობს თანამედროვე გამოწვევებს. ამ დრომდე უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის დაკარგულ შესაძლებლობად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ანაკლიის პორტთან დაკავშირებული სიტუაცია, რომელიც 2022 წლისთვის მინიმუმ სატესტო რეჟიმში მაინც უნდა ყოფილიყო გაშვებული და გაურკვეველი პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გამოა გაყინული. ამ დაკარგულ შესაძლებლობას აგრეთვე ემატება პოტენციურად დაკარგული ტვირთების ნაკადი, რომლებიც 2022 წლის 24 თებერვალს, რუსეთის უკრაინაში შეჭრისა და რუსეთზე დაკისრებული სანქციების შემდეგ, ალტერნატიული მარშრუტების ძიებაშია. ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის ტვირთბრუნვის ნაკადები, რუსეთის სასანქციო იზოლირების შემდეგ, სამხრეთ დერეფანში გადმოინაცვლებს.

განვითარებადი ქვეყნები განვითარებადიდან - განვითარებამდე გზის

გავლისას ინსტიტუციურ და სოციალურ-ეკონომიკურ მოდერნიზაციასთან ერთად, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის კუთხითაც პრიორიტეტებს ცვლიან, რაც მოზიდული უცხოური ინვესტიციების რაოდენობრივ, ხარისხობრივ და მოცულობით მაჩვენებლებზეც აისახება. თუ თავდაპირველად განვითარებადი ქვეყნები უცხოელი ინვესტორებისთვის მიმზიდველია იაფი რესურსებისა და მუშახელის გამო, ქვეყნის განვითარებასთან ერთად იზრდება ხელფასები, იცვლება სამომხმარებლო ბაზრის სტრუქტურა, მოთხოვნა და კონფიგურაცია. შესაბამისად, იაფ მუშა ხელს აღარ აკმაყოფილებს „ძველი და დაბალი ხელფასი“ და იაფი რესურსების მაძიებელი ინვესტორისთვის თავდაპირველის მსგავსი მიმზიდველი აღარაა ქვეყანა. შესაბამისად, მცირდება ან საერთოდ ქრება მსგავსი ტიპის ინვესტიციები (ტანსაცმლის მსოფლიო ბრენდები, რომელთა პროდუქციის წარმოებას განსაკუთრებული ტექნოლოგიური სიახლეები არ სდევს, თან უმეტესად სამხრეთ აზიის განვითარებად ქვეყნებში იწარმოება). აღნიშნულის საპირისპიროდ, გაზრდილ ხარისხობრივ და სამომხმარებლო მოთხოვნებს სახელმწიფომ უნდა დაუპირისპიროს უფრო მეტად მეცნიერებადტევადი და კაპიტალტევადი ინვესტიციების მოზიდვა, რისთვისაც ქვეყანაში მომზადებული უნდა იყოს შესაბამისი მაღალკვალიფიციური მუშახელი, ინფრასტრუქტურული და საკანონმდებლო ბაზა. უცხოური ინვესტიციას, რომელიც მეცნიერებად ტევადია და ტექნოლოგიური სიახლე ახლავს, გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი მოთხოვნები აქვს, ვიდრე იაფი მუშა ხელი და რესურსებია. ამ ეტაპზე უცხოური ინვესტიციების ქვეყანაში შემოსვლას ხელს უშლის საბანკო სესხის მაღალი პროცენტები, განუვითარებელი საფონდო ბაზარი, კონფლიქტური რეგიონები (რუსული აგრესია მთელს რეგიონში ამწვავებს სიტუაციას და უარყოფით მოლოდინებს აჩენს), სამუშაო ძალის სიმცირე და დაბალი კვალიფიკაცია, ენერგოდამოუკიდებლობის დაბალი დონე. ამ პრობლემათაგან რამდენიმე რთული გამოწვევაა

და სახელმწიფოს საკუთარი ძალებით დაძლევა უახლოეს მომავალში გაუჭირდება. რაც შეეხება საფონდო ბაზრის განვითარებას, განათლების რეფორმას და ენერგოდამოუკიდებლობის ზრდას, მათ გადასაჭრელად საკმარისია შესაბამისი პოლიტიკური ნება და მცირე ძალისხმევა. (De Mello, 1999)

ჩვენი აზრით, საქართველო ბუნებრივად უკვე ტოვებს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის იმ ნიშას, რის მიხედვითაც ის მხოლოდ იაფი მუშახელისა და რესურსების გამო იყო მიმზიდველი. მართალია ევროკავშირისა და ჩრდილო ამერიკის ქვეყნებთან შედარებით, ჩვენი ქვეყნა კიდევ რამდენიმე წელი დარჩება რესურსებითა და მუშა ხელით იაფი და ნაკლებ კვალიფიციური, მაგრამ ჩვენ ყველანაირად უნდა ვცადოთ მოვიზიდოთ მაღალტექნოლოგიური უცხოური ინვესტიციები, რაც მომავალში ადგილობრივი ტექნოლოგიური სიახლეების წარმოშობასაც შეუწყობს ხელს. ზღვაზე გასასვლელი (აუცილებელია საზღვაო პორტების მოდერნიზება), ზომიერი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, კორუფციის შედარებით დაბალი დონე (2021 წელს 180 ქვეყანას შორის საქართველო 45-ე ადგილს იკავებს 55 ქულით კორუფციის აღქმის ინდექსში), რეფორმატორი ქვეყნის სახელი, სხვა ქვეყნებთან შედარებით ნაკლებად ბიუროკრატიული და მარტივი კანონმდებლობა, საერთაშორისო კანონმდებლობასთან ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის მაღალი დონე, ევროკავშირთან და ჩინეთთან გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები, ბიზნესის დაწყებისა და კეთების სიმარტივე, ქონების რეგისტრაციის სიმარტივე, მცირე გადასახადები ის უპირატესობებია, რომლებსაც უცხოელ ინვესტორებამდე სწორად მიტანის შემთხვევაში აუცილებლად მოუტანს საქართველოს მსხვილ ტექნოლოგიურ სიახლეებზე დაფუძნებულ უცხოურ ინვესტიციებს. ეს გაზრდის ეკონომიკას, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციასა და ხარისხს, ახალ პრიორიტეტებს გააჩენს განათლებაში და ქვეყნას მიწოდების მსოფლიო ჯაჭვში მნიშვნელოვან ადგილს დაუმკვიდრებს.

ლიტერატურა

1. გელაშვილი მ., (2000), ინვესტიციური გადაწყვეტილების მიღება როგორც სოციალური მოვლენა. („საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში“).
2. გრეკემი ე., (1999), პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ვაჭრობა. „ეკონომიკური რეფორმები დღეს“, №1.
3. კვარაცხელია დ., (2007), პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოს ეკონომიკაში: ტენდენციები, შედეგები და პერსპექტივები, „სოციალური ეკონომიკა“, №2
4. სიხარულიძე დ., (2012), „უცხოური ინვესტიციების მოტივაციები და მისი გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე (ინგლისურ ენაზე), ეკონომიკა და ბიზნესი, №6, თბილისი
5. ჭარაია ვ., (2015) პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლი და მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისათვის (საქართველოს მაგალითზე). სადისერტაციო ნაშრომი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, თბილისი. URL: https://www.tsu.ge/data/file_db/library/Disertacia%20-%20Charaia.pdf (ხელმისაწვდომია 11.10.2022)
6. ხარხერაული ხ. (2013), პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პერსპექტივები საქართველოში, სადისერტაციო ნაშრომი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი.
7. De Mello, L.R. (1999), Foreign direct investment-led growth: Evidence from time series and panel data, Oxford Economic Papers, 51, 133-151, Economist, “Just Awful”, Issue 7798 (February 13, 1993).
8. Dunning, J. (2008), Institutional reform, FDI and the location competitiveness of European transition economies, in Dunning, J.H. and Gugler, P. (eds.), Foreign direct investment, location and competitiveness, Elsevier, Oxford.